

MALOWIDŁA Z LASCAUX – ZBIGNIEW HERBERT, LASCAUX

Malowidło zdobi ściany jaskini w Lascaux w Akwitanii (południowo-zachodnia część Francji). Paleolityczna grotta została odkryta w 1940 r. przez bawiących się chłopców. Na 150 m korytarzy znajduje się około 150 malowideł i 15 tys. rytów skalnych. Dzieła te powstawały przez dziesiątki lat, przedstawiają przede wszystkim zwierzęta (jelenie, byki, bizony, konie).

Ranny bizon atakujący człowieka jest malowidłem szczególnym, ponieważ oprócz zwierzęcia przedstawia także człowieka. Ludzkie ciało jest sztywne, bezbronne wobec masywnego bizona (zwierzę ma ponad 100 cm długości).

Ranny bizon atakujący człowieka, malowidło z Lascaux, 15–10 tys. lat p.n.e.

1. Dzieła z grotty w Lascaux powstały między 15 a 10 tys. lat p.n.e. Zaznacz na osi ten przedział czasowy.

20 tys. 15 tys. 10 tys. 5 tys. p.n.e. 0 2 tys. n.e. →

2. Odwołując się do wiedzy na temat prehistorycznego okresu w dziejach ludzkości, spróbuj opisać sytuację przedstawioną na malowidle z Lascaux.
3. Bizon namalowany na skałach jaskini Lascaux jest potężny i silny, człowiek zaś – wątpliwy i słaby. W jaki sposób autor malowidła wyraził te cechy zwierzęcia i myśliwego?
4. Jakim doświadczeniom, myślom i emocjom człowieka pierwotnego mógł dać wyraz autor naskalnego obrazu?

Zbigniew Herbert

Lascaux fragmenty

Absyda¹ prowadzi do zagłębiającej się czeluści, zwanej szybem, na spotkanie tajemnicy tajemnic. Jest to scena, a raczej dramat i, jak przystało na dramat antyczny, rozgrywa się między skąpą ilością bohaterów: bizon przekłuty oszczepem, leżący człowiek, ptak [...]. Bizon stoi profilem, ale ma odwróconą ku widzowi głowę. Z brzucha wypływają wnętrzności. Człowiek, potraktowany schematycznie jak na rysunkach dzieci, ma ptasią głowę zakończoną prostym dziobem, rozrzucone czteropalczone ręce i sztywno wyciągnięte nogi. Ptak jakby wycięty z kartonu i umieszczony na patyku prostej linii. Całość rysowana grubą, czarną krechą, nie wypełniona kolorem, tylko złotą ochrą² tła odbiega swą surową, jakby niezdatną fakturą od malowideł wielkiej sali czy absydy. [...]

L'abbe Breuil widzi w scenie z szybu rodzaj tablicy upamiętniającej śmiertelny wypadek w czasie polowania. [...] Ów ptak malowany schematycznie, bez nóg prawie i bez dzioba, jest dla Breuila rodzajem słupa cmentarnego, używanego dzisiaj jeszcze przez Eskimosów z Alaski.

ZBIGNIEW HERBERT (1924–1998) – poeta, eseista, dramaturg, zaliczany do nurtu klasycystycznego. Jego twórczość nawiązuje do tradycji kultury śródziemnomorskiej, a także do problemów moralnych XX w. oraz uniwersalnych zagadnień egzystencjalnych. Jego zbiór wierszy *Pan Cogito* (1974) uważany jest za jeden z najważniejszych we współczesnej literaturze. Szczególne miejsce w dorobku pisarza zajmują eseje poświęcone sztuce europejskiej: *Barbarzyńca w ogrodzie* (1962), *Martwa natura z wędzidłem* (1991), *Labirynt nad morzem* (2000).

Esaj *Lascaux* został opublikowany w zbiorze *Barbarzyńca w ogrodzie* (1962). Dzieło zawierające rozważania na temat sztuki i kultury europejskiej jest owocem podróży poety do Włoch i Francji w 1956 r.

¹ Absyda (apsyda) – pomieszczenie w kościele, najczęściej półkoliste lub wieloboczne, zamykające prezbiterium lub nawę; tu: wejście do szybu jaskini.

² Ochra – naturalny, nieorganiczny pigment o barwie od żółtej do brązowej.

Nie jest to jedyna egzegeza, a że prehistorykom wydawała się zbyt prosta, puścili wodze fantazji. Jedno wyjaśnienie wydaje mi się interesujące i godne streszczenia.

Autorem jego jest niemiecki antropolog Kirchner, który wysunął śmiałą hipotezę, że cała scena nie ma bynajmniej związku z polowaniem. Leżący człowiek nie jest ofiarą zwierzęcych rogów, ale szamanem w ekstazy transie. [...]

Zadaniem szamana było odprowadzić duszę ofiarnego zwierzęcia do nieba. Po ekstazy tańcu padał jak martwy na ziemię, musiał tedy posłużyć się duchem pomocniczym, właśnie ptakiem, w którego naturze zresztą uczestniczył, podkreślając to strojem z piór i ptasią maską. Hipoteza Kirchnera jest bardzo frapująca [...].

Z jednego jeszcze powodu scena w szybie jest szczególnie ważna i wyjątkowa. Stanowi ona jedno z pierwszych wyobrażeń człowieka w sztuce paleolitycznej. Cóż za uderzająca różnica w traktowaniu ciała zwierzęcego i ciała człowieka. Bizon jest sugestywny i konkretny. Wyczuwa się nie tylko masę jego ciała, ale patos agonii. Figurka człowieka: wydłużony prostokątny korpus, patyki kończyn – są już szczytem uproszczenia, zaledwie rozpoznawalnym znakiem człowieka. Tak jakby malarz [...] wstydział się swego ciała, tęskniąc za rodziną zwierząt, którą opuścił. Lascaux jest apoteozą tych, którym ewolucja nie kazała zmienić form pozostawiając ich w niezmienionym kształcie. Człowiek zburzył porządek natury myśleniem i pracą. Starał się stworzyć nowy ład narzucając sobie szereg zakazów. Wstydział się swojej twarzy, widomego znaku różnicy. Przywdziewał chętnie maskę, i to maskę zwierzęcą – jakby chcąc przebłagać za zdradę. Jeśli chciał wyglądać pięknie i potężnie – przebierał się, przemieniał w zwierzę. Wraciał do początku, zanurzał się z lubością w ciepłym łonie natury.

(z tomu *Barbarzyńca w ogrodzie*, 1962)

1. Wypisz cytaty dotyczące charakterystycznych cech ujęcia postaci człowieka oraz bizona na najstarszych malowidłach naskalnych oraz różnic w przedstawieniu ich ciał.

	człowiek	bizon
charakterystyczne cechy wizerunku		
różnica w przedstawieniu postaci		

2. W jaki sposób interpretują malowidła z Lascaux Breuil, Kirchner i Zbigniew Herbert? Jak ci badacze wyjaśniali rolę każdej postaci na malowidle? Jak Ty ją rozumiesz?

	bizon	człowiek	ptak
L'abbe Breuil			
Kirchner			
Herbert			
Ty			

3. Z. Herbert porównuje scenę śmierci bizona do tragedii antycznej. Wyjaśnij, w jaki sposób *Ranny bizon...* realizuje zasadę trzech jedności.
4. Odbiór tragedii antycznej wiązał się z oczyszczeniem (*katharsis*). Na czym mogła polegać oczyszczająca funkcja odbioru naskalnego malowidła przez człowieka paleolitycznego?
5. Przytocz i zinterpretuj fragment eseju wyjaśniający istotę konfliktu, w jaki mógł być uwikłany mieszkaniec jaskini w Lascaux.
6. Zredaguj opowieść odtwarzającą doświadczenia i emocje, które mogły zainspirować autora malowidła z Lascaux.
7. Przyporządkuj podane pojęcia odpowiednim dziedzinom sztuki. Co łączy, a co różni literaturę i malarstwo?
bohater, dialog, didaskalia, fabuła, kolor, kreska, kształt, monolog, narrator

literatura	malarstwo	literatura i malarstwo

BIBLIOGRAFIA

- W. Beckett, *1000 arcydzieł*, tłum. E. Gorządek, Arkady, Warszawa 2001.
Kronika ludzkości, oprac. zespół pod kier. M.B. Michalika, Kronika, Warszawa 1993.
Sztuka świata, tom I, wyd. pol. oprac. A. Lewicka-Morawska i in., Arkady, Warszawa 2004.